

İran Nükleer Anlaşması ve İsrail'in Anlaşmaya Yönelik Tepkisi

Haydar Oruç

[Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü Doktora Öğrencisi]

Özet

Bu çalışmada İran Nükleer Anlaşması neticesinde; İran'ın barışçıl nükleer çalışmalara devam etmesinde uzlaşılması ve İran'ın uluslararası topluma tekrar entegre olacak olması, İsrail için gerçekten bir tehdit mi yoksa kaybedilmesi muhtemel çıkarları gizlemek için kullanılan bir araç mıdır? sorusuna cevap aranmaktadır. İsrail'in anlaşmaya yönelik itirazlarını içeren; "İran'a güvenilmez", "irrasyonel yönetim", "bölgesel güç dengesi", "teröre destek", "haritadan silmek", "Mehdi'nin gelişi" gibi formel ve apokaliptik söylemler, "eleştirel söylem analizi" metodu ile incelenerek, İsrail'in tepkisinin salt güvenlik kaygılarından kaynaklanmadığı tespiti yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nükleer anlaşma | Güç Dengesi | Teröre Destek | Apokaliptik Söylem | Güvenlik

Iran's Nuclear Deal and Israel's Reaction to this Deal

Abstract

This work seeks an answer to the question whether it is really a threat to Israel or a tool it uses to hide the fear of a possible lost of interests, when reached consensus on Iran's peaceful nuclear activities continue and if, as a result of the Iran Nuclear Agreement, Iran is integrated into the international community. Formal and apocalyptic discourses such as "unreliable Iran, irrational governance, regional power balance, support terror, to erase from the map or Mahdi's arrival" are examined by means of the "critical discourse analysis" method. The outcome of this study is that Israel's reaction does not arise from pure security concerns.

Keywords: Nuclear Deal | Power Balance | Terror Support | Apocalyptic Discourse | Security

Giriş

İran ile BM Güvenlik Konseyinin daimi üyeleri ve Almanya'dan müteşekkil P5+1 ülkeleri arasında Kasım 2013'den beri devam eden ve 2 Nisan 2015 tarihinde ortak mutabakat metni taraflarca kabul edilmiş olan nükleer müzakereler nihayet 14 Temmuz 2015 tarihinde anlaşmayla neticelenmiştir. Sadece bir nükleer anlaşma olarak değerlendirilmenin ötesinde, İran'ın yaklaşık 30 yıldır süren izolasyonunu sona erdirerek, uluslararası topluma tekrar eklemelendirecek bu anlaşma dünya genelinde olumlu karşılanmıştır. Ancak, başından beri bu anlaşmaya karşı olan ve elindeki tüm imkanlarını seferber ederek söz konusu anlaşmanın gerçekleşmemesini sağlamaya çalışan İsrail'e göre, "Anlaşmanın bölgesel ve küresel barışa hiçbir katkısı olmayacaktır. Çünkü anlaşma ile İran'ın nükleer silaha erişiminin önü açılmış ve hiçbir zaman barışçıl bir devlet olamayacak İran'a tanınan bu şans, İran'ı anlaşma öncesinden daha tehlikeli hale getirmiştir".¹

İran Nükleer Anlaşması, ABD ve diğer Batılı ülkelerdeki diasporalarının etkisi nedeniyle şimdiye kadar aleyhinde bir karar alınmamış, BM nezdinde alınan nadir kararlar da bir türlü uygulanamamış olan İsrail için tam bir diplomatik başarısızlık olarak yorumlanmaktadır.² Hatta İsrail ilk kez bir ABD başkanı tarafından, gereksiz bir şekilde anlaşmaya karşı pozisyon alması nedeniyle eleştirilmiştir.³ Başta, ABD Başkanı olmak üzere, anlaşmanın tarafı olan Batılı ülkelerin hükümet ve devlet başkanları tarafından İran konusunda garanti verilmesine rağmen, İsrail bu açıklamalardan tatmin olmamış ve maulum tavrını sürdürmüştür. 1979 yılından itibaren Batı kampından ayrılarak daha tarafsız bir politika izlemeye çalışan ve son dönemlerde radikal İslamcı akımları desteklemesi ve nükleer program geliştirmesi nedeniyle, ABD, AB ve BM'nin yaptırımlarına maruz kalan İran'ın tekrar Batı'ya eklemelmesi

ihtimalinin ortaya çıkması pek çok ülkede olumlu karşılanırken, İsrail'in göstermiş olduğu agresif tavrın gerçekten güvenlik kaygılarından kaynaklandığı hususunda tam bir fikir birliği bulunmamaktadır.

Ortadoğu coğrafyasına girişinden itibaren pek çok çatışmanın sebebi ve tarafı olması hasebiyle, İsrail'in şimdiye kadar hiç de alışılagelmiş bir şekilde, hem de kendi varlığına tehdit olduğunu ileri sürdüğü bir anlaşmanın onaylanmasını engelleyememesi, artık Ortadoğu'da bazı dengelerin değişmeye başladığını göstermesi açısından önem arz etmektedir. Anlaşmanın imzalanmış olması ve İran'a yönelik yaptırımların kaldırılmasının an meselesi olmasına rağmen, hala anlaşmayı bozmaya çalışan İsrail'in bu aşkın çabasının sonuçlarını alıp alamayacağı şimdilik kesin olarak belli değildir. Ancak İsrail yönetiminin anlaşmanın imzalanmasından sonra bile anlaşmaya karşı tavrını sürdürmesi, İsrail Lobisi aracılığıyla özellikle ABD kamuoyuna yönelik yoğun propaganda uygulaması ve "İran'a asla güvenilemeyeceğini" vurgularak anlaşmayı değersizleştirmeye çalışması, İsrail'in henüz pes etmediğini göstermektedir.

Bu çalışmanın temel argümanı; İran Nükleer Anlaşması neticesinde, İran'ın barışçıl nükleer çalışmalara devam etmesinde uzlaşılması, uzun vadede de olsa İran'ın nükleer silah yapabilmesinin yolunun açık kalması ve en önemlisi İran'ın uluslararası topluma tekrar entegre olmasının, İsrail için gerçekten bir tehlike mi yoksa başka kaygıları gizlemek için kullanılan bir araç mı olduğunun ortaya çıkarılmasıdır. Bu hipotezi doğrulamak için; her iki taraftan yükselen diğerini "ötekileştirmeye" yönelik formel açıklamalar ve birbirlerini kıyamet sebebi olarak gösteren "apokaliptik söylemler", söylem analizi metodu kullanılarak değerlendirilecektir. İsrail'li yöneticilerinin İran'lı politikacılar tarafından sarf edilen apokaliptik söylemlere cevap olarak kullandıkları söylemlerde yer alan; "güvenilmez ülke", "irrasyonel yöneticiler", "Batılı değerlerin düşmanı", "terörist devlet", gibi söylemlerle İran Nükleer Anlaşmasına mani olmaya çalışarak elde etmeye çalıştığı sonucun, 1979 tarihinden itibaren küresel aktörlerin yegane partneri olma ve yüksek tutarlarda aynı ve maddi yardıma matuf olma ayrıcalığını sürdürmeye dayalı, güvenlik kaygılarından ziyade ekonomik ve politik bir tercih olduğu ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

İki ülke arasındaki ilişkilerin 1979 öncesi ve sonrası olacak şekilde ayrılmasının ve bu şekilde ilişkilerdeki "U" dönüşüne müteakip karşılıklı söylemlerdeki dönüşümün de okuyucuya yansıtılabileceği değerlendirilmektedir. Bu maksatla, çalışmanın ilk bölümünde iki ülke arasındaki ilişkilerin tarihinden kısaca bahsedildikten sonra İran'ın, Şah Rıza Pehlevi dönemine tekabül eden Batı ve İsrail ile uyumlu politikaları hasebiyle, her iki ülkenin de nükleer çalışmalar konusunda nasıl bir araya geldikleri ve birlikte çalıştıkları ancak, İran'daki rejim değişikliğinden sonra da nasıl farklı kamplara savruldukları anlatılacaktır.

İkinci bölümde, nükleer anlaşmanın uygulanması sonrasında tarafların ne kazanıp ne kaybettikleri anlatılacaktır. Ardından, anlaşmanın uygulanması

veya uygulanamaması seçeneklerinde bölgesel ve küresel ölçekte yaşanması muhtemel gelişmelere yer verilerek sonuçlar üzerine tahminlerde bulunulacaktır. Üçüncü bölümde, İsrail'in müzakereler süresince ve anlaşma sonrasında İran'a ve nükleer anlaşmaya yönelik eleştirilerine yer verilerek, İran hakkında yaratmaya çalıştığı olumsuz tablo resmedilmeye çalışılacaktır. Son bölümde ise, bölgeye yönelik muhtemel senaryolar üzerinden İran Nükleer Anlaşmasına yönelik İsrail tepkisinin; İsrail'in iddia ettiği gibi kendisine yönelik bir apokaliptik bir tehdit mi yoksa ekonomik ve politik kaygıların bu bahanenin ardına gizlenmesi için başvurulmuş bir araç mı olduğu, eldeki verilerle açıklanmaya ve İsrail'in tepkisinin sadece güvenlik kaygılarından kaynaklanmadığı hipotez doğrulanmaya çalışılacaktır.

İsrail ve İran Arasındaki İlişkilerin Tarihsel Gelişimi

Günümüzde düşman olarak görülen İsrail ve İran arasındaki ilişkiler, İsrail'in 1948 yılında kuruluşundan 1979'a kadar geçen sürede bugünkünden çok farklı bir boyutta, neredeyse müttefiklik seviyesindeydi.⁴ Gerçi, İran resmi olarak İsrail'i tanımamış ve doğrudan ilişki kurmamıştı ama bu durum iki ülke arasında kurulan yoğun ekonomik ve askeri işbirliklerine de mani olmamıştır. İsrail ile savaş durumunda olan bölgedeki Müslüman ülkelerinin muhtemel tepkileri nedeniyle ilişkiler genellikle gizli olarak ya da üçüncü partiler üzerinden kurulmuştur.⁵ İki ülkenin işbirliğinin temelinde ise, İsrail'in kurucu başbakanı olan David Ben-Gurion'un “çevre ülkeler” doktrinini yatmaktadır. Bu doktrin gereğince, İsrail'in bölgesel izolasyonunu kırmak ve etrafında bir güvenlik çemberi oluşturmak amacıyla, bölgede Arap olmayan ülkelerle iyi ilişkiler kurulması planlanmıştır. Bu kapsamda; Türkiye, Etiyopya ve İran ilişki kurulmak üzere seçilen ülkeler olmuştur.

Sünni Arap ülkeleri arasında Şii karakterli bir devlet olmanın zorluğu ve kendisine yönelik Arap milliyetçiliği tehdidi nedeniyle, İsrail'in bu rasyonel işbirliği teklifi o dönem için İran'a çok cazip gelmiştir.⁶ Buna mukabil İsrail ile ABD arasındaki yakın ilişkinin de iki ülke arasında böylesine bir ortaklık kurulmasında önemli bir payı olduğu da muhakkaktır. Dolayısıyla iki taraf için de “kazan kazan” ekseninde bir ilişkiden bahsetmek mümkündür. İkili ilişkiler arasında en önemlileri olarak; İran ordusuna İsraili askeri uzmanların danışmanlık yapması, İran istihbarat servisi SAVAK'ın MOSSAD uzmanlarınca operasyonel hale getirilmesi, İsrail-Türkiye-İran arasında kurulan TRİDENT isimli örgüt kapsamında istihbarat paylaşımı yapılması, diğer Müslüman ülkeler tarafından İsrail'e ambargo uygulanmasına rağmen İran tarafından petrol satılması ve İsrail'den İran'a yönelik silah satışı ile nükleer bilgi paylaşımı sayılabilir.⁷

1979 yılında gerçekleşen İslam Devrimi, ABD ve diğer Batılı ülkelerin varlığıyla birlikte İsrail'in de İran'daki varlığının sonunu getirmiştir. O tarihe kadar örtülü de olsa sürdürülen yakın işbirliği yerini düşmanca bir söyleme bırakmıştır. Hatta yönetimi ele geçiren dini lider Humeyni, ABD'yi büyük

şeytan olarak tanımlarken, İsrail'e de küçük şeytan rolünü uygun görmüştür. Devrinden sonra, İran'ın pozisyon değiştirmesi nedeniyle İsrail, hem enerji ihtiyacının önemli bir kısmını sağlayan ekonomik partnerini hem de askeri yönden stratejik bir müttefikini kaybetmiştir.

Yeni dönemde Müslüman ülkelerle daha iyi ilişkiler kurma arayışına giren İran'dan, Ortadoğu'daki çatışmaların sona ermesi için bu çatışmaların temel sebebi olan İsrail'in ortadan kaldırılması yönünde pek çok açıklama yapılmıştır.⁸ Buna rağmen İsrail yetkilileri soğukkanlılıklarını muhafaza ederek İran aleyhinde sert açıklamalar yapmamışlardır. Ancak 1990' yılların ortalarından itibaren hem ABD'nin bölgeye doğrudan müdahalesi nedeniyle diğer düşmanlarının etkisizleştirilmesi hem de İran ile tekrar münasebet kurmanın mümkün olamayacağı anlaşılmaya üzerine söylemlerini sertleştirerek, İran'a misliyle karşılık verilmeye başlanmıştır. Bu tarihten itibaren günümüzde gözlemlediğimiz karşılıklı olumsuz açıklamalar ve suçlamaların yapıldığı ve doğrudan olmasa da İran'ın Filistin ve Lübnan üzerinden, İsrail'in ise Batı üzerinden kozlarını paylaştıkları dönem başlamıştır.

İsrail ve İran'daki Nükleer Çalışmaların Gelişimi

Ortadoğu bölgesindeki ilk nükleer çalışmalar, coğrafyasının elverişsiz koşulları, etrafındaki fosil yakıt zengini Arap ülkelerinin kendisine düşman olması ve kısıtlı askeri gücünü daha etkili bir konuma getirmek amacıyla İsrail tarafından başlatılmıştır.⁹ II. Dünya Savaşını sonlandıran hamle olarak kullanılan atom bombası teknolojisi, ABD tarafından bir süre gizlense de 1949 yılında Sovyetlerin de bu teknolojiye ulaştıklarının anlaşılmasıyla güç dengelemesi yapabilmek için müttefiklerle paylaşılmaya karar verilmiştir. 1953 yılında ABD Başkanı Eisenhower'ın BM Genel Kurul toplantısındaki "Barış için Atom" konuşmasından sonra İsrail de barışçıl amaçlarla yapılacak nükleer çalışmalara verilecek ABD desteğinden yararlanmaya başlamıştır. Ancak İsrail'in ABD'nin bu kararından önce de "nükleer iştahının" bulunduğu, daha devlet ilanının ilk yıllarında dünyada bu alanda çalışan Yahudi bilim adamlarının İsrail'e davet edilerek Atom Enerjisi Komisyonu kurulmasından ve Necef Çölünde uranyum aranmaya başlanmasından anlaşılmaktadır.¹⁰

İsrail'in nükleer çalışmalar konusundaki ilk ortakları, karşılıklı çıkarlar ve dönemin Ortadoğu'sundaki etkili güçler olan Fransa ve İngiltere olmuştur. ABD'den alınan zımnî onay ile 1963 yılına gelindiğinde 18-24 MW gücünde ilk reaktör Necef Çölündeki Dimona bölgesinde yer altına kurulmuş ve çalışmaya başlamıştı.¹¹ Ancak İsrail'in nükleer silaha kavuşmasının 1960'lı yılların sonlarını bulduğu tahmin edilmektedir. Hatta bazı uzmanlar tarafından 1967 yılındaki Altı Gün savaşında İsrail'in nükleer silaha sahip olduğu, fakat ABD'nin telkin ve ısrarlarıyla kullanmaktan imtina ettiği iddia edilmektedir.¹² Zira İsrail'in nükleer silah kullanması domino etkisi yapacak ve diğer bölge ülkelerinin de nükleer silaha sahip olma arzusu dizginlenemeyecekti.

İsrail hala resmi olarak nükleer silaha sahip olduğunu kabul etmemektedir. Ama Jane's Intelligence Weekly dergisinin Şubat 1997 sayısında, Kfar

Zecheriah üssünün uydu fotoğraflarına dayanılarak yapılan bir analizde, İsrail'in yaklaşık 50 Megaton şiddetinde 400 nükleer silahının olduğu ileri sürülmüştür.¹³

İran'ın nükleer teknolojiyle tanışması, 1957 yılında ABD ile nükleer enerjinin sivil amaçlarla kullanılmasına yönelik imzalanan işbirliği anlaşması ve akabinde kurulan Tahran Nükleer Araştırma Merkezi ile olmuştur. 1967 yılına gelindiğinde ise, ABD tarafından Tahran Üniversitesi bünyesinde 5 MW gücünde ilk reaktör kurulmuştur.¹⁴ İran, ABD'nin Ortadoğu'daki en güvenilir müttefiklerinden biri olması nedeniyle nükleer enerji talebinin karşılanması konusunda hiç sıkıntı çekmemiştir. Aksine, yüksek petrol gelirlerinden pay kapmak isteyen Fransız, Alman ve ABD'li firmalar tarafından yeni reaktörler yapımı ve nükleer yakıt tedariki hususunda teşvik edilmiştir. 1974'de Fransa 5 adet, 1975'de ise ABD 8 adet reaktör yapımı için İran ile anlaşma imzalamışlardır.¹⁵

İran ile ABD arasındaki nükleer ilişki o kadar ileri bir boyuta ulaşmıştı ki, 1977 yılında ABD Başkanı Carter'ın İran ziyareti vesilesiyle, kullanılmış nükleer yakıtın yeniden işlenmesinde işbirliğine imkan sağlamak amacıyla İran'a "en çok gözetilen ulus kaydı" statüsü verilmiştir.¹⁶ İran'a, komünist Sovyetlerin bölgeye nüfuzuna engel olan cephe devleti olması, 1968 yılında Nükleer Silahların Önlenmesi Anlaşmasını (NPT) imzalaması ve 1973 Yom Kippur Savaşından sonra Arap ülkelerinin Batılı ülkelere petrol ambargosu uygulamasına rağmen ambargoyu delerek petrol satışına devam etmesi gibi sebepler nedeniyle, 1979'a kadar geçen dönemde nükleer enerji desteği verilmesinde bir tereddüt yaşanmamıştır. 1979 yılındaki İslam Devrimine kadar devam eden bu sıkı işbirliği, Şah'a yöneltilen bölgesel hegemon olma iddiaları nedeniyle bazı dönemlerde biraz yavaşlasa da kesintisiz devam etmiştir. Ancak devrimden sonra İslami bir yönetimin işbaşına gelmesi ve "ne Batı, ne de Doğu, sadece İslam Cumhuriyeti" sloganıyla Batı kampından ayrılarak kendisine yeni bir yol seçmesiyle birlikte nükleer destek de kesilmiştir.

İsrail ve İran yaklaşık olarak aynı dönemde nükleer çalışmalara başlamış iki ülkedir. Her iki ülke de ABD'nin yakın müttefikleri olmaları sayesinde, nükleer teknolojiye erişimde zorluk çekmemişler bilakis bu konuda teşvik edilmişlerdir. Buna rağmen 1977 yılında Irak'ın SCUD füzelerine karşı, İran'ın savunma kabiliyetini arttırmak amacıyla ABD'den talep ettiği PERSHING füzeleri, Carter yönetimi tarafından bu füzeler nükleer silah taşıma kapasitesi olması nedeniyle ret edilmiştir. Bunun üzerine yönünü İsrail'e dönen İran ile İsrail arasında "petrol karşılığı silah" anlaşması imzalanmıştır.¹⁷ İsrail, Çiçek Projesi (Project Flower) adı verilen bu anlaşma kapsamında ABD'nin verdiği ve ikili anlaşma gereği üçüncü bir ülkeye transferinin yasaklandığı bazı füze güdüm ve navigasyon sistemlerini İran'a satmıştır. İki ülke arasında, uzun menzilli füze yapımı çalışmaları başlamış hatta Umman Körfezi güneyinde deneme atışları dahi yapılmıştır. Ancak İsrail'deki 1977 seçimlerinde iktidara gelen Begin hükümetinin Arap ülkeleriyle barış görüşmelerine başlaması nedeniyle anlaşma 1978 yılında yürürlükten kaldırılmıştır.

Görüldüğü gibi her iki ülke de benzer motivasyonlarla nükleer enerjiye ve ötesinde nükleer silaha sahip olmak istemişler ve bu maksatla işbirliği yapmışlardır. Aralarındaki tek fark, İran'ın 1968 yılında Nükleer Silahların Önlenmesi Anlaşmasını imzalamasına rağmen İsrail'in bundan imtina etmesidir. İsrail bu anlaşmaya taraf olmamasına rağmen şimdiye kadar muhataplarını nükleer silah kullanmakla tehdit etmemiş ve hiç nükleer silah kullanmamıştır. Ancak bölgesindeki başka herhangi bir ülkenin de nükleer silah yapma ihtimaline de izin vermemiştir. 1981 yılında Irak'ın Osirak reaktörünü ve 2007 yılında Suriye'de bir nükleer reaktörü olduğu tahmin edilen bir tesisi vurması bu hassasiyetin göstergesidir.

İran Nükleer Krizi, Müzakereler ve Anlaşma

İran'ın nükleer çalışmaları devrimden sonra iktidara gelen dini lider Humeyni'nin nükleer silahlara mesafeli duruşu ve kısıtlayıcı fetvası¹⁸ nedeniyle durmuştur. Ayrıca devrimin ardından başlayan İran-İrak Savaşı sırasında önceden inşasına başlanmış olan nükleer tesislerin pek çoğu da bombalanmış ve ağır hasar görmüştür. Savaş sürecinde ABD'nin ambargosu nedeniyle modern silahlara sahip olunamadığından Irak'a karşı taktik üstünlük kurulamamış ve nükleer silaha sahip olmanın sağlayacağı muhtemel caydırıcılığının önemi daha iyi anlaşılmıştır. Bu yüzden 1989 yılında Cumhurbaşkanı Haşimi Rafsancani'nin girişimiyle nükleer çalışmalar süreci yeniden canlandırılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda devrim öncesi süreçte başlanan nükleer tesislerin tamamlanması için başta Almanya olmak üzere Arjantin, Hindistan ve Çin ile irtibata geçilmiş ancak bu ülkelerin hiçbiri ABD'nin yoğun baskısı nedeniyle İran'ın nükleer tesislerini tamamlama işine girmemiştir. Bunun üzerine 1995 yılında Rusya ile Nükleer İşbirliği Anlaşması imzalanmış ve iki ülke arasındaki nükleer ilişkiler başlamıştır.

ABD'nin Rusya'ya yönelik baskısı ve İran'ın nükleer silah elde etmiş olduğuna dair gerçekliği kanıtlanmayan istihbarat raporları yayınlayarak¹⁹ İran'ı nükleer çalışmalardan vazgeçirmeye çalışmasına rağmen, İran-Rusya arasındaki nükleer işbirliği 2002 yılına kadar herhangi bir denetime maruz kalmadan devam etmiştir. 14 Ağustos 2002 tarihinde İran'daki İslami rejime muhalif olan Halkın Mücahitleri Örgütü'nün eski bir üyesinin Washington D.C.'de düzenlenen bir basın toplantısında İran'daki kaynaklara dayanarak yaptığı açıklamada, Natanz ve Arak'ta nükleer silah yapmaya yönelik gizli nükleer tesisler inşa edildiğini ileri sürmesi üzerine İran ile ABD, AB ve BM arasında sürecek olan nükleer kriz dönemi başlamıştır.

Cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi'nin uzlaşmacı kişiliği sayesinde başlarda daha makul yönetilen süreçte, 2004 sonuna gelindiğinde taraflar arasında imzalanan Paris Antlaşması gereği İran gönüllü olarak güven artırıcı önlemler almayı kabul etmiştir.²⁰ Ancak 2005 yılında Mahmud Ahmedinejad'ın cumhurbaşkanı seçilmesiyle krizin seyri değişmiştir. Dini lider Hamaney, dini gerekçelerle “nükleer silahların üretimi, stoklanması ve kullanımını yasakla-

yan” bir fetva vermiş olmakla birlikte, bu fetva barışçıl amaçlı nükleer çalışmalara herhangi bir kısıtlama getirmediğinden, İran’ın Nisan 2006’da tekrar nükleer çalışmalara başladığı Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad tarafından deklare edilmiştir.²¹ Bunun üzerine ABD ve BM, İran’ı nükleer çalışmalardan vazgeçmeye ve NPT’nin taahhütlerine uymaya zorlamaya başlamıştır. Ancak İran bu zorlamaları kabul etmemiş ve konu soruna çözüm bulunması amacıyla 2006 yılında BM Güvenlik Konseyi gündemine alınmıştır. Bu tarihten itibaren BM Güvenlik Konseyinin yaptırım kararları söz konusu olmuştur. 2009 yılındaki cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Ahmedinejad lehine hile yapıldığı iddiasıyla reformistlerin seçim sonuçlarına itiraz ettikleri ve uzun süren gösteriler nedeniyle Ahmedinejad’ın tartışmalı ikinci dönemi boyunca da taraflar arasında süren gerginlik, 2013 yılındaki seçimlerden daha önceki yıllarda İran’ın Nükleer Müzakerecisi olarak görev yapmış ve Ahmedinejad’a göre daha ılımlı birisi olarak bilinen Hasan Ruhani’nin cumhurbaşkanı olmasıyla yerini görüşmelere ve müzakerelere bırakmıştır.

24 Kasım 2013’den itibaren, taraflar arasında geçmişteki zorlayıcı ve dikte edici söylem yerine ikna edici, güven verici ve karşılıklı tavizleri içeren yeni bir mantıkla müzakereler başlamıştır. 2 Nisan 2015 tarihine gelindiğinde tarafların niyetlerini içeren bir çerçeve anlaşma imzalanmış ve nihai anlaşma 30 Haziran tarihinde bırakılmıştır. Birkaç teknik aksaklık nedeniyle uzayan süreç 14 Temmuz 2015 tarihinde anlaşmanın onaylanması ile sonuçlanmıştır. Taraflar arasındaki anlaşmanın metni, BM Güvenlik Konseyinin 20 Temmuz 2015 tarihli ve 2231 sayılı kararı olarak da yayınlanmıştır.²²

Nükleer Anlaşmanın İçeriği

İran ve P5+1 ülkeleri tarafından NPT’nin nükleer silah edinilmesine yönelik kısıtlamaların teyit edilmesi ve barışçıl amaçlarla yürütülecek nükleer çalışmaların her ülkenin hakkı olduğunun bir kere daha vurgulanması ile başlayan BM Güvenlik Konseyinin 2231 sayılı kararında, “İran’ın hiçbir suretle nükleer silah edinmeyeceği, geliştirmeyeceği hatta bunun için girişimde bile bulunmamayı” taahhüt ettiğinin altı çizilmektedir.²³ Anlaşmayla, tarafların “Kapsamlı Ortak Eylem Planı”²⁴ gereğince taahhüt ettiği faaliyetlerin izlenmesi için bir ortak komisyon kurulması kararlaştırılmıştır. Ortak eylem planında, bu anlaşmanın amacının sadece İran’ın nükleer meselesine çözüm bulunması değil, taraflar arasında iyi ilişkiler tesis edilmesi ve iş birliği sağlanmasının beklendiği belirtilmiştir. Önceki anlaşmalardaki hükümlerin bu anlaşmanın uygulanmasını engellemeyeceği vurgulanmış ve tarafların dikkatlerini nihai anlaşmaya vermeleri tavsiye edilmiştir. Anlaşmanın maddeleri, İran’a ve diğer taraflara yönelik olmak üzere aşağıda özet olarak listelenmiştir.²⁵

İran’a yönelik maddeler,

1. 15 yıl boyunca uranyum zenginleştirmek amacıyla herhangi yeni bir tesis inşa etmeyecek ve mevcut tesislerin bu imkanlarını kullanmayacak ve

- yeni dönemde uranyum zenginleştirilmesi yapılmayacağından atıl duruma gelen tesisler kullanılmaz hale getirecek
2. 10 yıl boyunca sadece Natanz'da ve 5060 adet IR-1 santrifüj ile uranyum zenginleştirilecek, yeni santrifüj yapmayacak, belirlenen sayıdan fazlasını Uluslararası Atom Enerjisi Ajansına teslim edecek
  3. Yüzde 5'in üzerinde uranyum zenginleştirme girişimlerine son verilecek (Yüzde 3,5-5 oranında zenginleştirilmiş uranyum nükleer enerji reaktörlerinde, yüzde 20 nükleer tıpta, yüzde 90 ise nükleer bomba yapımında kullanılmaktadır)
  4. Yüzde 20'ye yakın zenginleştirilmiş uranyum stokunun seyreltilerek yüzde 5 seviyesine düşürme veya daha fazla zenginleştirilemeyecek bir biçimde dönüştürme yoluyla "etkisiz kılınacak"
  5. Yüzde 3,5 düzeyinde zenginleştirilmiş uranyum stoku arttırılmayacak
  6. Arak'taki ağır su reaktörlerinin inşaatının durdurulacak ve nükleer silah üretiminde zenginleştirilmiş uranyum yerine kullanılabilir plütonyum üretimine geçilecek
  7. Natanz ve Fordu başta olmak üzere diğer tesislerde Uluslararası Atom Enerjisi Ajansına günlük denetim izni verilecek
  8. Arak reaktörü ve diğer konularda bilgi verilecek, tüm kurallara titizlikle riayet edilecek

BM, UAEA ve diğer imzacı ülkelere yönelik maddeler,

1. Sınırlı, geçici, özel hedefli ve geriye döndürülebilir nitelikte yaptırımlarda gevşetmeye gidilecek
2. İran'ın taahhütlerini yerine getirmesi halinde nükleer nedenlerden kaynaklı yeni yaptırım uygulanmayacak
3. İran'ın altın ve değerli madenler, otomobil ve petrokimya ürünlerinin ticaretine uygulanan belli yaptırımlar kaldırılacak
4. Belli İran hava yolları uçakları için güvenlik bağlantılı tamir ve denetime izin verilecek
5. İran'a petrol satışından taksitler halinde 4,2 milyar dolar nakit akışı sağlanacak
6. İran'ın anlaşmanın gereklerini yerine getirmemesi halinde yaptırımlar yeniden hayata geçirilecek

Anlaşmaya yönelik bazı değerlendirmelerde, İran'ın kendisini 10 yıl boyunca nükleer çalışmalardan kısıtlamış olmasından dolayı taviz verdiği iddia edilse de, anlaşmaya kadar geçen sürede İsrail'in başını çektiği ve "İran'ın hiçbir şekilde nükleer programı olmaması" gerektiğini ileri süren kesimler rağmen İran'ın nükleer çalışmalarının tanınması, her iki tarafın da bazı tavizler verdiğinin görülmesi açısından önemlidir.²⁶ Ayrıca anlaşmayla kısa vadede sağlanan yumuşama ve İran'ın nükleer iştahının ötelenmesini Batı'nın başarı hanesine, şimdilik yaptırımlardan kurtularak nefes alan ve uzun vadede nükleer programına tekrar kavuşacak olmayı da İran'ın başarı hanesine yazan gö-

rüşler de mevcuttur.²⁷ Anlaşmayla, en azından yakın zamanda İran'ın nükleer silah yapabilme kapasitesi kısıtlanmış ve uluslararası gözetim sayesinde belirli aralıklarla yapılacak kontrollerde, herhangi bir şüpheye düşülmesi durumunda yaptırımların yeniden söz konusu olacağı metne eklenmiştir. Gelinen süreçte bu sonucu başarı olarak okumak yanlış olmayacaktır.

Anlaşmanın Muhtemel Sonuçları

Ortadoğu bölgesinde yaşanan gerginliğin kaynaklarından biri olarak gösterilen ve yaklaşık olarak 2002 yılından beri dünya kamuoyunu meşgul eden böylesine çetrefilli ve hassas bir sorunun çözümlenmesi büyük bir başarı olarak kabul edilebilir. Ancak, çözümlemenin yöntemi ve yorumlayıcının pozisyonuna göre aynı anlaşma bir başarısızlık ya da büyük bir hata olarak da nitelendirilebilir. Bu anlaşma bize her iki seçeneğin de mümkün olduğunu gösteren nadir örneklerden biridir. Dolayısıyla anlaşmanın muhtemel sonuçlarını olumlu ve olumsuz olarak iki ayrı perspektiften sıralamak daha doğru bir tercih olacaktır.

Muhtemel olumlu sonuçları,

1. Uluslararası bir kurum olan BM'nin güvenilirliğinin artması. Güvenlik Konseyinin anlaşmazlıkların çözümüne yönelik kapasitesinin olduğu imajı verilmiştir.
2. İran'ın NPT içerisinde kalmasıyla, NPT'nin uygulanmamasına yönelik kaygıların azaltılması. İsrail, Pakistan, Hindistan ve Kuzey Kore'nin anlaşma dışında kalmasıyla sonuçlanan sürecin tekrarlanmasının önüne geçilmiştir.
3. İran'ın daha da marjinalleşmesinin önüne geçilmesi. Uluslararası topluma eklenmiş İran'ın radikal örgütlere verdiği desteğin azalması hatta kesilmesi mümkün hale gelmiştir.
4. Enerji arzının güvenlik altına alınması sonucu küresel istikrar ortamının oluşması.
5. Uluslararası toplumun her türlü anlaşmazlığın sadece askeri operasyonlarla değil diplomasi ile de çözümlenebileceğine olan inancının artması.
6. Diğer sorunlu bölgeler ve anlaşmazlıklar için ilham kaynağı olması.
7. Bölgesel ve küresel barışın sağlanması için öncül bir adım olması.

Muhtemel olumsuz sonuçları,

1. Ortadoğu bölgesindeki diğer ülkelerin de nükleer silah edinme gayretlerinin önünün açılması.
2. İran'a karşı Sünni blok oluşturulması. Anlaşma sonrası Suudi Arabistan, Mısır ve Türkiye'nin bir araya gelerek İran'ın etkinliğini arttırmasını engellemeye yönelik girişimde bulunması.

3. İran'ın "mezhep kartını" kullanarak bölgedeki etkinliğini daha da arttırmak istemesi. Anlaşma sonucunda Batı ile sorunlarını halletmiş gözükken İran'ın Irak, Suriye, Yemen ve Bahreyn gibi Şii nüfusun yoğun olduğu yerlere yönelip buralarda etkinliğini artırma girişimlerinde bulunması.
4. İran'da anlaşmayı başarısızlık olarak gören bazı muhafazakâr kesimlerin anlaşmanın iptal edilmesi için mevcut yönetimi sabote etmesi ve İran'ın daha da radikalleşmesi.
5. İsrail'in anlaşmayı kendi varlığına tehdit olarak algılaması sonucu İran'a askeri müdahalede bulunması. İki ülke arasındaki çatışmanın yayılarak din savaşına dönüşmesi. Küresel bir kaosun yaratılması.

Anlaşmanın muhtemel sonuçlarından da anlaşılacağı üzere, olumlu sonuçlar bölgesel ve küresel bir refah ortamının oluşmasına işaret etmektedir. Ancak olumsuz sonuçlar ise çatışma veya savaş halinin devamına işaret etmektedir. Anlaşmanın uygulanması ve İran'a yönelik uygulanan tecridin kalkması durumundaki en kötü senaryo ise, İran'ın bu durumu mezhep kartını da kullanarak kendi etki alanını genişletmek için kullanması olacaktır ki, böyle bir girişim anlaşmanın iyi niyetli yaklaşımına aykırı olacağından tekrar yaptırımların uygulanmasına sebep olabilir. Ayrıca İran'ın böyle bir hamlesine karşı içerisinde dolaylı olarak İsrail'in de yer alacağı güçlü bir Sünni bloğun oluşması da muhtemeldir. Oysa anlaşmayla sağlanacak huzur ortamının sürdürülmesi halinde, hem İran hem de bölge ülkeleri (İsrail dahil) bu durumdan kazançlı çıkacaktır.

İsrail'in Anlaşmaya Yönelik Eleştirel Tavrı

İsrail, 1990'lı yılların başından itibaren İran'a karşı öyle bir uzun soluklu propaganda kampanyası başlamıştır ki, bunun 10 yıl içerisinde ABD'deki iklimi de değiştirecek kadar kuvvetli yansıması olmuştur.²⁸ Bu atmosferin de etkisiyle, ABD İran nükleer krizinin ortaya çıktığı andan itibaren başlayan İran aleyhindeki tutumunu, nükleer anlaşmanın imzalanmasından sonra da devam ettirmiş ve fırsat bulduğu her platformda kaygılarını dile getirmekten çekinmemiştir. İsrail Devletini, herhangi bir ülkeyi devamlı şikayet ederken görmek, İsrail'i takip edenler açısından alışılmadık bir durumdur. Fakat son zamanlarda İsrail Başbakanı Netanyahu'yu, BM kürsüsünden, ABD Senatosu'ndan ve gittiği her ülkedeki fırsatlardan istifade ile İran Nükleer Anlaşmasının "büyük bir hata" olduğunu ve "İran'a asla güvenilemeyeceğini" tekrar ederken görmek kanıksanmaya başlanmıştır. Çünkü İsrail şimdiye kadar kendi varlığı için tehdit olduğuna inandığı her türlü örgüt veya devleti doğrudan ya da dolaylı olarak vurmuş veya etkisiz hale getirmiştir.²⁹ Dolayısıyla, İran'ı cezalandırmak veya caydırmak söz konusu olduğunda, İsrail'in doğrudan saldırmak yerine başta ABD olmak üzere uluslararası toplumun desteğini aramasını detaylı olarak tahlil etmek gerekmektedir.

Birinci bölümünde verilen iki ülke arasındaki tarihsel ilişkiden de anlaşılacağı üzere yirmi beş yıl öncesine kadar iki ülke arasında herhangi bir

düşmanlıktan söz etmek mümkün değildir. Hatta iki ülke arasındaki ilişkiyi “nikahsız evliliğe” benzeten yorumlar mevcuttur.³⁰ İran’ın Şah döneminde başlayan nükleer çalışmalarına o dönemde küresel aktörlerden herhangi engelleme gelmediği gibi bölge ülkesi olması hasebiyle İsrail de itiraz etmemiştir.³¹ Tabii ki iç politik gelişmeler zamanla toplumları da farklılaştırma kapasitesine sahiptir ve İran’da, 1979’dan sonra İsrail aleyhine bir dönüşümden bahsetmek mümkündür. Ancak rejim değişikliği sonrası Batı’yla ve dolayısıyla İsrail’le de arasına mesafe koyan İran’ın tekrar nükleer çalışmalara başlama talebinin bu denli tepkiyle karşılanması sadece yöneticilerinin talihsiz beyanlarıyla açıklanamaz. Hal böyle olunca, İranlı yöneticilerin İsrail’in varlığı aleyhinde sarf ettikleri iddialı sözler ve hamasi nutuklar³² haricinde, aynı sınırı bile paylaşmayan ve şimdiye kadar doğrudan karşı karşıya gelmemiş iki ülkenin birbirleri aleyhinde yaratmaya çalıştıkları algının inandırıcılığı tartışmalı hale gelmektedir. Aşağıda en temel iki eleştiri ele alınmıştır.

İlki, İsrail’in bu anlaşmayla nükleer silaha erişebilecek olan İran’ın, Ortadoğu’daki “güç dengesini” bozacağı iddiasıdır.³³ İsrail’in bahsettiği güç dengesinde sadece kendisinde nükleer silah olması söz konusuysen komşularının bu yönde bir talepte bulunmaları dengeyi bozacak bir unsur olarak sunulmaktadır. Nükleer silahların insanlığa ve dünyamıza verdiği zararı bir yana bırakırsak, nükleer silahla donanmış bir devletin yanında diğer devletlerin de bu güce sahip olarak kendilerini diğerinin insafına bırakmak istememeleri gayet doğaldır.³⁴ Çünkü rakip veya düşman bir devletin sahip olduğu gücü kullanması muhtemel ise diğer devletlerin tek çaresi de aynı güce başvurmadır.³⁵ İsrail, sağladığını ileri sürdüğü güç dengesini sürdürebilme tuzağına düşerek bölgede başka hiçbir ülkenin nükleer silaha sahip olmasını istememektedir. Oysa denge tek başına sağlanabilecek bir durum olmadığından karşı tarafta da denk bir güç bulunması icap etmektedir. Ayrıca, bahse konu dengeyi sürdürebilmek için rasyonaliteyi aşan hamleler söz konusu olmaktadır ki, İsrail’in mevcut tavrı bu kapsamda değerlendirilebilir.

Kennet N. Waltz’ın İran’a yönelik askeri müdahalenin dillendirildiği dönemde kaleme aldığı “İran, neden bombaya sahip olmalı” isimli makalesinde de belirttiği gibi, “son kırk yıl içerisinde İsrail’in bölgede tek nükleer güç olmasına rağmen çatışmalar azalmamış aksine belirsizlik daha da artmıştır. Bu nedenle, İsrail’in bölgede bir dengeleyici unsuru olması mümkün değildir”.³⁶ Waltz’a göre, “İran’a yönelik uygulanan yaptırımlar veya askeri müdahaleler sadece süreci geciktirecek, İran eninde sonunda hedefine ulaşacaktır. İsrail’in, “İran’ın nükleer silaha sahip olur olmaz kendilerini ortadan kaldırmak için kullanacakları” tezinin doğru olmadığını tarihsel inceleme göstermektedir. Çünkü 1945’den beri nükleer silaha sahip olan ülkeler caydırıcılıklarını arttırmışlar ama öncesinden daha dikkatli ve sorumlu davranmaya başlamışlardır”.³⁷

İsrail’in İran’a yönelik diğer eleştirisi ise, İran Cumhurbaşkanı Ahmedinejad’ın 2006 yılında Devrim Muhafızlarına hitaben yaptığı bir konuşmada, “eğer ellerinde bir bomba olsaydı bunu İsrail için kullanmaktan

çekinmeyeceğini” söylediğinin ileri sürülmesidir.³⁸ Eski Başbakan Olmert’in, Ahmedinejad’ın bu sözünden dolayı “Tahran’ın nihai amacı İsrail’i haritadan silmektir” şeklindeki açıklaması da yaşanan histerinin bir göstergesidir. Dönemin Savunma Bakan Yardımcısı olan Ephrayim Sneh, “Ahmedinejad, Şii inancına göre gaipte olan on ikinci imamı yani Mehdi’yi getirmeyi düşünüyor. İsraililerin böylesine tehditli bir ortamda yaşamayı tercih etmesi düşünülemez, çünkü hiç kimse burada yakılmak istemez” diyerek konuyu apokaliptik bir eleştiri boyutuna taşımıştır. Çünkü Şii inancına göre, yaklaşık bin yıldır beklenen “gaipteki on ikinci imam gelecek, düşmanları yenip şeytanı kovacak ve dünyaya egemen olacak Büyük İslam İmparatorluğunu kuracaktır”.³⁹ Ancak göz önünde bulundurulması gereken bir husus vardır ki, o da benzer bir inanışın Yahudilikte de mevcut olduğudur. Yahudi inancında gelmesi beklenen Mesih’e yüklenen misyon ile Şii inancındaki Mehdi’den beklenen aşağı yukarı aynıdır.⁴⁰ Dolayısıyla bu gibi apokaliptik bir söylemden dolayı İran’ın nükleer silah kullanmasının olası olduğunu ileri sürmek İsrail yetkililerinin rasyonelliğini tartışmalı hale getirmektedir. Zira bilinmektedir ki, Yahudilerin kutsal kitabı Tevrat’ta ve dini öğretilerin yer aldığı Talmud’da yer alan bazı apokaliptik söylemler de ziyadesiyle ırkçı ve şiddet içeriklidir.⁴¹

İsrail’in Anlaşmaya Yönelik Tavrının Gerekçeleri

İsrail’in anlaşmaya yönelik tavrında genel olarak, “İran’ın sözünde durmayacağı ve eninde sonunda nükleer silah edinerek bunu İsrail’e karşı kullanacağı” söylemi dikkat çekmektedir. Ancak anlaşmaya karşı gösterilen bu agresif tavrın sadece bu sebeple sınırlandırılması değerlendirmeyi eksik bırakacaktır. Çünkü İsrail’in tavrının iç politik kaygılardan, bölgesel ve küresel pozisyonunu ilgilendiren sebeplere kadar geniş bir perspektifte gerekçeleri bulunmaktadır. Bunlardan bazıları aşağıda listelenmiştir.

1. Yaratılan İran korkusunun iç politikada toplumu toplayıcı etkisi 2015 genel seçimlerinde görülmüştür. ABD’nin tüm karşı propagandasına rağmen, seçim propagandasında İran’ın nükleer anlaşmasına izin verilmeyeceği yönünde teminat veren Netanyahu liderliğindeki Likud Partisi, toplumu buna ikna etmiş ve beklentinin aksine seçimde birinci parti olmuştur. Bu süreçte devamlı surette Holokost hatırlatması yapılmış ve İran’ın nükleer silaha sahip olmasının ikinci bir Holokost’a yol açacağı söylenerek toplum baskı altına alınmıştır. Ancak seçimden sonra anlaşmanın engellenememesi, partinin ve Netanyahu’nun güvenilirliğini azaltmıştır. Dolayısıyla en son ana kadar anlaşmanın aleyhinde olmak ve ne pahasına olursa olsun bu anlaşmayı geçersiz kılmak, Likud Partisi ve Netanyahu için bir gurun meselesi haline gelmiştir.
2. Bölgesel dengenin bozulması ihtimaline yönelik olan gerekçe ise, İran’ın nükleer silah edinmesinin, bölgede sağlanan dengeyi bozacağı ve bundan rahatsız olan diğer bölge ülkelerinin de nükleer silaha sahip olmak isteyebilecekleridir. Burada kastedilen denge, bölgede sadece İsrail’de nükleer

silah bulunmasıdır ki, bu durum zaten kabul edilebilir değildir. İran'ın da nükleer silaha sahip olması akabinde, çatışmayı önlemek amacıyla iç ve dış baskı gruplarınca İsrail'in resmi olarak kabul etmediği nükleer silah stokunun deklare edilmeye zorlanması söz konusu olacaktır. Bunun sonucunda da, diğer ülkelerin de nükleer istihallerini önlemek ve bölgesel silahsızlanmayı sağlamak için, İsrail'in aleni hale gelen nükleer varlığın sonlandırılması gerekecektir ki bu durum İsrail için kabul edilebilir değildir.⁴²

3. İran, anlaşma sonrası dönemde Batı ile sorunlarını hallederek yaptırımlardan kurtulacak ve ekonomik olarak rahatlayacaktır. Bu durumda, dikkatini tekrar bölgeye verecek ve bölgede İsrail'e karşı düşmanca politikalar izleyen devlet/örgütlere (Suriye/Hizbullah) ve özellikle işgal altında tutulan Filistin topraklarında yaşayan halkın temsilcileri olan Hamas'a ve Filistin Yönetimi'ne desteğini arttıracaktır. İran'dan destek alan Filistin Yönetimi'nin, İsrail'in uygulamış olduğu politikaları aksatma ve İsrail'in kazanımlarına zarar verme ihtimali mevcuttur.⁴³ Irak, Suriye ve Lübnan'daki Şii yönetimler İran'ın etkisine girecek ve bu sayede "Şii Hilali" gerçekleştirilecektir. Bu durumda, İsrail'in kuzeyi tamamen düşmanca yönetimlerle çevrilecektir.⁴⁴ Bu durum hem İslam dininin iki mezhebi arasındaki dengeyi bozacak hem de ABD ve müttefiklerine karşı bir meydan okumaya yol açacaktır.⁴⁵
4. İran'ın anlaşmayla tekrar Batı kampına eklenmesi halinde, 1979'dan beri Batı'nın bölgedeki yegane ortağı olan İsrail için durum eskisi gibi olmayacaktır. İran ciddi bir rakip haline gelecek, belki de İsrail'in şimdiye kadar Batı'dan İran tehdidi sayesinde sağladığı destek kesilecektir. İsrail, Batı tarafından İran'ı dengeleyen unsur olarak algılanma ayrıcalığını kaybedecek, işgal altında tuttuğu Filistin topraklarında uygulamış olduğu keyfi tutumuna sağladığı zımni desteği bulamayacaktır. BM'nin almış olduğu İsrail'e yönelik yaptırım kararlarındaki müttefiklerinin vetolarının kalkması veya kararların uygulanması baskısıyla karşı karşıya kalacaktır. Bölgedeki hassas dengelerin devamının sağlanması için AIPAC gibi lobi kuruluşlarının yoğun diplomatik uğraşlarıyla sağlanan ABD'nin aynı ve maddi yardımlarından mahrum kalacaktır.

Sonuç

İran ile P5+1 ülkeleri arasında uzun müzakereler sonunda imzalanan, ama netice itibarıyla Ortadoğu'daki tüm ülkeleri ve dolaylı etkileri nedeniyle de bütün dünyayı ilgilendiren nükleer anlaşma, İsrail'in çıkarlarıyla örtüşmüyor gibi gözükse de nihayetinde ABD Başkanı Obama'nın deyimiyle, "yapılabilir en iyi anlaşmadır".⁴⁶ Çünkü bu anlaşmanın alternatifi savaştır. Hem de ne kadar süreceği ve sonucunun ne olacağı belli olmayan bir savaş. Ayrıca, İran'a yönelik bir saldırının İslami hassasiyeti tetikleyerek bir din savaşına yol açma ihtimali mevcuttur. Kaldı ki, İran'daki İslami yönetimin Batı'ya karşı

savaş söylemiyle Müslümanlar nezdinde öncekinden daha popüler olması da kuvvetle muhtemeldir.⁴⁷

İran ile varılan uzlaşma sadece bir nükleer anlaşma değildir. Aynı zamanda İran'ın tekrar uluslararası topluma entegre olmasının önünü açan bir niyet bildirisidir. Anlaşmanın giriş kısmından itibaren iyi niyet temennileri vurgulanmış ve taraflarca kabul edilmiştir. İsrail tarafından İran'a yöneltilen eleştiriler kendi mecrasında haklı olabilir ama tamamen tahminlere dayalıdır. İran bu anlaşma ile nükleer silah edinmek için herhangi bir girişimde bulunmayacağını taahhüt etmiştir.⁴⁸ Buna rağmen İsrail'in ısrarla İran'ın nihai amacının "nükleer silah edinmek ve kendisine karşı kullanmak" olduğunu ileri sürmesi inandırıcılık sınırlarını zorlamaktadır. Bu iddiayı apokaliptik söylemlerle ifade etme tercihi de, aslında iddianın ne kadar irrasyonel olduğunu göstermektedir. Zira konuyu bu boyuta getirmekle aktör olarak insanların mesele ile ilgili herhangi bir inisiyatifinin olmadığı, her şeyin tanrısal buyruklara bağlı olduğu gibi durum ortaya çıkmaktadır ki⁴⁹ uluslararası ilişkilerde böyle bir durumun kabul edilmesi mümkün değildir.

Kaldı ki İsrail'deki bazı stratejistlerin yaptığı yorumlarda, "İran'ın doğrudan İsrail'e saldırmaya inandıkları" görülmektedir.⁵⁰ Ayrıca, Yedioth Ahronoth isimli İsrail gazetesinde yayınlanan bir araştırmaya göre, İsrail halkının % 58'i İran'ın nükleer programı hakkındaki anlaşmazlığın diplomatik yollarla çözümlenmesini arzu ettiğini göstermektedir.⁵¹ Yani, İsrail eliti ve halkının, yöneticilerin aksine İran ile askeri bir çatışma istemediklerini söylemek mümkündür. Ayrıca, bazı üst düzey askeri yöneticilerin yaptıkları açıklamalarda da, İran'ın İsrail için bir tehdit olmadığı belirtilmektedir. Buna mukabil, Likud Partisinin İran konusunu bir propaganda malzemesi olarak kullandığına yönelik eleştiriler de İsrail medyasında yer almaktadır.⁵² Netanyahu 2015 seçimlerinde nükleer anlaşmaya karşı duruşunu birincil propaganda malzemesi olarak kullanmış ve beklentinin üzerinde oy almıştır. Bu durum, benzer taktiği sürdürmek konusunda cesaret verebilir ancak artık anlaşma imzalanmıştır ve İsrail bütün etkisine rağmen buna engel olamamıştır.

Sonuç olarak, İsrail'in İran'a yönelik kullanmış olduğu "güvenilmez devlet", "irrasyonel yöneticiler", "terörist devlet" gibi sadece rakibini uluslararası toplumda güç duruma düşürmek için başvurulan suçlayıcı söylemlerin analizinde, aslında bu söylemlerin gerçeği yansıtmadığı görülmektedir. İran'lı yöneticilerin önceki dönemlerde İsrail aleyhinde sarf ettikleri söylemleri ve bazı terör örgütlerine destekleri⁵³ söz konusu olsa da, nükleer anlaşma sonrası süreçte söylemlerin hayata geçirilmesi ve terör örgütlerine desteğin sürdürülmesinin anlaşmayla doğrudan bağlantısı bulunmamaktadır. Zira İsrail'in nükleer anlaşmaya yönelik tepkisinin tamamen güvenlik kaygısından kaynaklandığını söylemek için yeterli delil bulunmamaktadır. Bilakis eldeki verilere göre, İsrail'in tavrı yönetilebilir bir gerginlik ortamı yaratarak bundan çıkar sağlama girişimi olarak görülmektedir. Hatta şimdiye kadar İran'ın sözde nükleer programına yönelik doğrudan saldırıda bulunmaması da bu tespitin ispatı niteliğindedir. Bu şartlar altında İsrail yönetimine düşen, anlaşmayı itibar-

sızlaştırmaya çalışmaktan ziyade, titizlikle uygulanmasının takipçisi olmak ve anlaşmadan sonra kurulacak yeni düzende yerini almak olmalıdır. Aksi takdirde, hem kendi ülkesini hem de Batılı müttefiklerini sonu belirsiz bir maceraya sürüklenme ihtimali vardır ki, anlaşmayı imzalayan müttefiklerinin de İsrail'in bu kaygılarını paylaşmadıkları ortadadır.

ABD yönetiminin, kendisiyle uzun yıllardır mücadele eden Küba ile yeniden karşılıklı ilişki tesis ettiği bir dönemde sırf İsrail'in çıkarlarını korumak ve tek taraflı avantajını sürdürmek için, İran ile sorunlu ilişkisini sürdürmesini beklemek nafile olacaktır. İsrail'in ABD ve Batı nezdinde yıllardan beri sahip olduğu ayrıcalıklı konumunu kaybetmek istememesi gayet doğaldır. Ancak, gerek ABD'nin gerekse de P5+1'in diğer ülkelerinin çıkarları söz konusu olduğunda, İsrail'in vazgeçilmez olmadığını anlaması gerekmektedir. Bu yüzden, İsrail'in İran ile uğraşmak yerine, enerjisini yeni döneme uyum sağlamaya çalışmak için harcaması kendi faydasına olacaktır. Hatta Ortadoğu bölgesinde doğal denge halinin sağlanması ve diğer ülkelerin de nükleer silah edinme girişimlerinde bulunmaması için, İsrail'in nükleer silahlarından vazgeçmesi en mantıklı çözüm olacaktır.

Notlar

- 1 Tamar Pileggi and Jonathan Beck, "Netanyahu calls Iran deal 'historic mistake for world", Times of Israel, 14 Temmuz 2015
- 2 Asher Schechter, "Iran Deal Isn't Netanyahu's Worst Defeat, It's Proof of His Greatest Triumph", Haaretz, 20 Temmuz 2015
- 3 Arutz Sheva Staff, "Obama Says Israel Stands Alone against Iran Deal", Israel National News, 5 Ağustos 2015
- 4 David Menashri, "Iran, Israel and the Middle East Conflict", Israel Affairs, 12:1, s:107-122
- 5 İran-İsrail ilişkileri hakkında daha detaylı bilgi için bakınız: Sohrab Sobhani, The Pragmatic Entente:Israeli-Iranian Relations,1948-1988,Praeger, New York,1989, Trita Parsi,Treacherous Alliance, The Secret Dealings of Israel,Iran and The US, Yale Press, New York, 2007
- 6 Trita Parsi,Treacherous Alliance, The Secret Dealings of Israel,Iran and The US, Yale Press, New York, 2007, s:20-22
- 7 Parsi,a.g.e., s:26
- 8 Mark Hitchcock, Iran & Israel Wars and Rumors of Wars, Harwest House Publishers, Oregon, 2013,s:16-17
- 9 Yılmaz Dikbaş, İsrail'in Nükleer Silah Cephaneliği-Belgelerle, AsyaŞafak, İstanbul, 2006, s:33
- 10 Dikbaş, a.g.e., s:33
- 11 Dikbaş,a.g.e, s:37
- 12 Dikbaş, a.g.e., s:44
- 13 S.Kenneth Brower,"A Propensity for Conflict:Potential Scenarios and Outcomes of War in The Middle East", Jane's Intelligence Review, Speacial Report,February 1997
- 14 Arzu Celalifer Ekinci, İran Nükleer Krizi, USAK, Ankara,2009, s:31
- 15 Ekinci, a.g.e., s:34
- 16 Ekinci, a.g.e., s:34
- 17 Parsi,a.g.e., s:75
- 18 Seyyed Hossein Moussaviani"Globalising Iran's Fatwa Against Nuclear Weapon",Survival:Global Politics and Strategy, Cilt 55, Sayı 2, 2013, s:148
- 19 James Risen-Judith Miller,"CIA Tells Clinton an Iranian A Bomb Can't be Ruled Out", New York Times, 17 Ocak 2000
- 20 Ekinci, ag.e., s:61
- 21 Saira Khan, Iran and Nuclear Weapons: Protracted Conflict and Proliferation,Routledge, NY,2010,s.91
- 22 BM Güvenlik Konseyinin 2231 sayılı kararı, S/RES/2231 (2015), 20 Temmuz 2015, <http://www.un.org/en/sc/inc/pages/pdf/pow/RES2231E.pdf>
- 23 BM Güvenlik Konseyinin 2231 sayılı kararı, S/RES/2231 (2015),20 Temmuz 2015, s:1
- 24 Orijinal metindeki şekilde, Joint Comprehensive Plan of Action (JCPOA),14 July 2015, S/2015/544
- 25 Özet bilgiler, <http://www.un.org/en/sc/inc/pages/pdf/pow/RES2231E.pdf> linkinde bulunan BM Güvenlik Konseyinin 2231 sayılı kararından çıkarılmıştır.
- 26 Alptekin Dursunoğlu, "Nükleer anlaşma, kazananlar, kaybedenler ve kardan zarar edenler", Yakın Doğu Haber , 5 Nisan 2015

- 27 Hasan B. Yalçın, "İran Nükleer Müzakereleri Kim, Neyi, Neden ve Nasıl Aldı?", SETA Analiz, Haziran 2015, Sayı: 130
- 28 Jonathan Cook, *Israel and The Clash of Civilisations (Iraq, Iran and the Plan to Remake the Middle East)*, London, 2008, s:41
- 29 İsrail'in saldırılarına örnek olarak;1976 Uganda operasyonu, 1981'de Irak'ın Osirek Reaktörünün vurulması, 1982'da Lübnan'da bulunan FKÖ karargahının vurulması ve Lübnan işgali, 1985'de Tunus'ta bulunan FKÖ karargahının vurulması, 2006'da Lübnan'da Hizbullah ile savaş, 2007'de Suriye'deki nükleer santralin vurulması, 2009,2013,2014 tarihlerindeki Gazze saldırıları verilebilir.
- 30 David Menashri, a.g.e.
- 31 Detay için bakınız, Mustafa Kibaroglu, *Good for the Shah, Banned for the Mullahs: The West and Iran's Quest for Nuclear Power*, Middle East Journal, Vol. 60, No. 2 (Spring, 2006), s: 207-232
- 32 İran dini lideri Humeyni'nin sözleri için bakınız, İmam Humeyni'nin Konuşma, Yazı ve Mesajlarında Filistin", İmam Humeyni'nin -ks- Eserlerini Tanzim ve Yayınlama Müessesesi, Tahran
- 33 James M. Lindsay ve Ray Takeyh, "After Iran Gets the Bomb: Containment and Its Complications", *Foreign Affairs*, Vol. 89, No. 2 (March/April 2010), s:33-49
- 34 Kennet N. Waltz, *Uluslararası Politika Teorisi*, Phoenix, Ankara, 2015, s:129
- 35 Waltz, a.g.e., s:143
- 36 Kennet N. Waltz, "Why Iran Should Get the Bomb", *Foreign Affairs*, 2012
- 37 Kennet N. Waltz, a.g.e.
- 38 Dalia Dassa Kaye ve Frederic M. Wehrey, "A Nuclear Iran: The Reactions of Neighbours", *Survival: Global Politics and Strategy*, 49:2, s:111-128
- 39 Mitchell G. Bard, *Will Israel Survive*, Palgrave Macmillan, New York, 2007, s:76
- 40 Ethem Ruhi Fiğlalı, "Mesih ve Mehdi İnanç Üzerine Mezhepler Tarihi Açısından Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1981, cilt: XXV, s:179-214
- 41 İsmail Tokolak, *Yahudiliğin Kökenleri ve Küresel Gücü*, Ataç, İstanbul, 2014, s:59
- 42 Eric S. Edelman, Andrew F. Krepinevich ve Evan Braden Montgomery, "The Dangers of a Nuclear Iran: The Limits of Containment", *Foreign Affairs*, Vol. 90, No.1 (JAN/ FEB 2011), s: 66-81
- 43 Dana H. Allin-Steven Simon, *The Sixth Crisis Iran, Israel, America and the Rumors of War*, Oxford, New York, 2010, s:64
- 44 Jonathan Cook, a.g.e., s:36-78
- 45 Alfred Wittstock (ed.), *The World Facing Israel-Israel Facing the World, Images and Politics*, Berlin, 2011, s:106
- 46 "Remarks by the President on the Iran Nuclear Deal", 5 Ağustos 2015, www.whitehouse.gov
- 47 Barry R Posen, Barry Rubin, James M. Lindsay and Ray Takeyh", *The Containment Conundrum: How Dangerous Is a Nuclear Iran?*, *Foreign Affairs*, Vol. 89, No. 4 (July/ August 2010), s:160-168
- 48 BM Güvenlik Konseyinin 2231 sayılı kararı, S/RES/2231 (2015), s:1
- 49 Maria Leppakari, *Apocalyptic Representations of Jerusalem*, Brill, Leiden, 2006, s:219-220
- 50 Dalia Dassa Kaye ve Frederic M. Wehrey, a.g.e.

- 51 James Petras, Robin Eastman Abaya, İsrail Siyonizm ve Ortadoğu, Kalkedon, İstanbul, 2007, s:149
- 52 a.g.e., s:156
- 53 Detaylı bilgi için bakınız; Faik Bulut, İslamcı Örgütler 3, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2009, s:97-139